

Bir Romanın Son Okuması

Birikim 61/30

«Felsefe bir romana yedirilmemişse, bu tümce- nin altını kurşun kalemle çizbiliyorsak, güven- le diyebiliriz ki ya felsefede bir yanlışlık var- dır ya romanda ya da ikisinde birden» —V. Woolf—

1 — «Ölüm İlişkileri'nde *bütünüyle* faşizmin 'uzun bir üstyapı savaşı' biçiminde nasıl karşı- mıza çıktığını sergilemek istedim.» (Selim İleri —Niçin Küçük Kentsoyluyu Yazıyorum— Türk Dili Temmuz, Sayı 334, italik benim A.O)

2 — «Ölüm İlişkileri'nde *yalnızca, ama yalnızca* 'solcu küçük burjuvaları açılmak' amacı gü- dülmiştir.» (Selim İleri-Faşizmin Dirim İlişkileri- Somut Temmuz, Sayı 7, italik benim A.O)

Selim İleri'nin biri romanına felsefi-siyasal bir temel sağlamayı öngören açıklamasına, öteki be- nim bir eleştirime (*Birikim*, Nisan Mayıs, Sayı 50-51) cevap olma amacını taşıyan yazısına ait bu iki tez. Okur da ben de biraz şaşırak bile, Ölüm İlişkileri'nin, önümüzdeki bu yetkin metnin, bizzat yazarınca söylendiğine göre hem «yalnızca, ama yalnızca» solcu küçük burjuvaları açılmak ama- cını güttüğünü, hem de «bütünüyle» faşizmin bir üstyapı savaşı biçiminde belirliğini göstermek iste- diğini kabullenmek zorundayız. Metnin semantik çok-kathılığının ötesinde bir yönseme içeren bu id- diaların sonuçlarına daha sonra değineceğim el- bet, ama ilkin bu *sergilemek isteği ile açıklamak amacı'nın* ne ölçüde gerçekleştirildiğini *metinde* doğrulamamız gerekiyor.

Bu ödevi yerine getirmenin yanı sıra, Selim İle- ri'nin Olimpos'lu açıklaması ile cevabında ele al- dığı kimi sorunlara da değineceğim zorunlu olarak. Bir araç: Eleştirimde hiçbir iğneleme ve alay ni- yeti güdülmemiş, tam tersine *edebî* başarısı apa- çık bir metnin *siyasal* anlamaması konusunda kar- şı-görüş belirtilirken gerekli ciddiyet gösterilmiş- tir. Bana göre metnin *temel eyleyi* olan cinsel- liği pornografinin ötesinde, varoluşa özgü bir so- run olarak kavramaya çalışan bir yazara karşı se- çilen üslup, sadece açıklayıcı düzeyde kurulmuş- tu. Yazıya «Bir Romanın İlk Okuması» diye bir başlık verilmesinin tek nedeni de buydu, roman- cının kuruntuladığı gibi kendisinden gelebilecek eleştirinin büyük korkusu değil. Eleştirim, roman- nın siyasal anlamamasına *ağırlık* veren bir oku- maya dayanıyordu ama, örneğin eşcinselliğe ve bağlı sorunlarına eğilen psikanalitik bir okuma da mümkündü. Ayrıca kapatıyorum: Selim İleri'nin cevabındaki ton, üslup konusunda sakınganlığı ge- reksizleştiriyor elbet.

ROMANCI FAŞİZMİ SERGİLİYOR

Selim İleri şunları söyleyerek okur-yazar'ı doğ- rudan doğruya *siyasal* düzeye çekiyor: «Benim ro- manım, bu sınıfın —küçük burjuvazinin A.O— iç ve dış dünyasına bir bakış ise, bunun en önemli nedeni de söz konusu sınıfın faşizmle ya da *fa- şist bir yaşamla* çok kolay bir ilinti kurmasından kaynaklanıyor.» (Niçin Küçük Kentsoyluyu Yazıyo- rum —Türk Dili Temmuz, italik benim) Romancı şunları ekleyerek siyasalın dışında bir açık kapı bırakmamak —son kerede bir bırakmış elbet— cesaretini de gösteriyor: «Küçük kentsoylulukla faşizmin ilintisini açıklamayı, ben, çağdaş bir gö- rev sayıyorum.» Şimdi bu göreve katılmak ve açık- layıcı-romancı'nın cesaretini paylaşarak siyasa ko- nuşmak zorundayız. Romancı tarafından *verilmiş* bu konuda sürdürülecek bir analitik konuşma, her şeyden önce olgunun tanımlamasını gerekti- riyor. Nedir faşizm? Selim İleri'nin bu soruya açık bir cevap getirmemesi, tanımlama sayılabilecek, da- ha doğrusu bir tanımlamayı oluşturabilecek bazı öğeleri betimlemekle yetinmesi, tartışmanın çıkış noktası açısından önemli bir eksiklik yaratıyor. Ayrıca *faşist yaşama* biçiminin ideolojik ve tör- röl göstergelerinden başlıcalarına hiç değinilme- mesi de çok rahatsız edici bir durum: Devlet, mil- let, demokrasi, eşitlik, kitle ve seçkinler, çalışma, itaat, önder vb. Bu durumda, romancı'nın romanı- nı *açıklayan* teorik nitelikli yazısında yer almayan dolayısıyla faşizmin Türkiye somutunda doğuşu- nun ve yükselişinin analizinde önemli bir eksik- lik sayılması gereken *bu* göstergeleri önce roman- da aramak son derece gerekli bir uğraş oluyor. Sayfa sayfa alıntıyorum:

«Belki başka bir kenti, özgürlük için (Allende'yi devirmişlerdi, Şili'de faşizm kan döküyordu) hay- kırım gençlerin arasına katılışını...» (S. 16 —Bel- kıs anlatıyor)

«Sonra Allende için yürütenleri bulmuştu. İste- yen herkes Allende için, Şili için, yeryüzünün onu- ru için yürüyüşe katılabildi.» (S. 31 —Belkıs)

«Onların hepsi Şili için sevinmiştir diye düşün- müştü Belkıs. Herhalde Doğan'ın babası da o koyu marksizm düşmanlığı içinde sevinmişti.» (S. 32-Bel- kıs)

«Önlemler yüzyıllardır ayakta tutulmak istenen kara bir düzeni korumak içindi (...) devletin zen- ginlik kaynaklarını paylaşan hiç kimse Allende ve Şili adlarıyla ilgilenmezdi; yani bu aşağılık darbe- ye kadar. Bunu da o *delikanlı söylemişti* —ben çiziyorum A.O—» (S. 33-Belkıs)

«Deutsches Reich Hitler pulları almıştı Doğan'a.

(...) Yalazlı bir meşalenin tam altında bir gamalı haç ve alay edercesine defne dallarıyla çevrili, ka- natları açık, ayakları yine gamalı haç kartaldan ar- masıyla ölümcül bir kılıç Hitler'in boyunbağı res- mini süslüyordu. Doğan'ın babası Hitler'in büyük adam olduğunu ileri sürmüştü. Tarih birgün Hit- ler'i aklayacakmış.» (S. 46-Belkıs)

«Hayır, pullardaki Hitler'in savunulması aklının alacağı işlerden değildi.» (S. 70-Belkıs)

«Bazı genç çocukların öz benliklerine dönmek arzusuyla kurt gibi uluduklarını *bile söylemişlerdi* —ben çiziyorum A.O—» (S. 179-Emre anlatıyor)

«Kurt gibi uluyan çocukları kurtaramayacaklar mıydı? Bir gerçeklik miydi bu? Yani kurt gibi ulu- dukları ve artık hiç bir şey yapılamayacağı... Evet, kurt gibi, *demişlerdi* —ben çiziyorum A.O—, hem yürüyorlardı komandolar, hem de uluyorlardı. (S. 181-Emre)

«Onyediy yaşında delikanlılar —Anadolu'dan yeni gelmişlerdi— kurtlar gibi uluyarak, garip el kol devinimleriyle üstüne yürüyorlardı, faşizm, iğrenç sıklıkla, açıklık, itilmişlik, öldürüm karşısında ah- laksızca gözü pek eylemler» (S. 183-Emre)

«Ama zenginler de eskisi kadar rahat, kaygısız değillerdi. Kurt gibi uluyan genç çocuklarla kolay kolay başedemeyeceklerini kavramış olmalıydılar. Ortalıkta sosyal demokratlarla sağ liberallerin mutlaka birleşmesi fikri geziniyordu.» (S. 194-Emre)

«Yakarışlar ne zaman bir kurt ulumasına dönü- ştü, kimse bilemez, Emre bilmiyordu. Gelgelelim herkes kurt gibi uluyordu. Seçici Kurul Başkanı bir adam, kurt postuna bürünmüş...» (S. 274-Emre)

«Onu horlamaları faşistçeydi. Herkesin *faşist ol- duğu anlar öyle çoktur ki* —ben çiziyorum A.O—» (S. 310-Emre)

Romanda okuru doğrudan faşizme gönderen cümleler ve betimlemeler bunlar. Ama olguyu sosyalizme bütünlüyle, onunla birlikte ele alan bölümler olduğu da hemen ekleyelim. Bu birlikte-oluş ya da *birlikte ele-alış*'ın romandaki ya da Selim İleri'deki siyasal içeriğini çözümler- meyi sonraya bırakarak, faşizmin sergilenmesini araştırmak istiyorum.

Faşizmle ilgili ilk anlatım roman kişilerinin ken- di toplumlarının ve ortamlarının dışındaki bir olay ve yer dolayısıyla beliriyor: Milano'da ve Allen- de'yi destekleyen bir gösteride. Belkıs gibi insan- severlikten ve demokratlıktan öte siyasal bilinci olmayan bir kişinin faşizme ilk göndermeyi yapma- sı, faşizmin belirlenmesi/biçimlenmesi süreci kah- ramanların somut koşullarında, toplumsal/sınıfsal konularında gerçekleştirilebilseydi amacına ulaş- mış bir edebî başarı olurdu şüphe. Ancak önü- müzdeki metinde betimlenen şu: Yurt dışına belki de ilk kez çıkan aşırı duyarlıklı bir sanatçı genç kız (bu kızın üstelik klinik belirtiler gösteren bir cinsel düğümlenmesi var) bir *kitle* gösterisiyle kar- şılıyor: bayraklar, flamalar, pankartlar, haykı- rışlar. Belkıs yürüyüşe katılıyor ama gerçek ko- numunu açıklayacak kelime belli: seyirci. Belkıs

kişisel sorunlarıyla boğuştuğu bir sırada anti-faş- sist bir gösteri *seyrediyor*, sonra da *hatırlıyor*. Hep- si bu. Belkıs'ın Türkiye'de olduğu gibi İtalya'da da anti-faşist ya da faşist bir söylem geliştiren herhangi bir *referans grubu* ile hiçbir ilişkisi yok. Kahramanın yürüyüş sırasında *bir an* dinlediği de- likanlı referans grubu'nun temsilcisi, konuşması da romanın siyasal içeriğinin belirleyicisi sayılmasa tabii. Belkıs'ın anlatısı içinde kullandığı göster- gelerin hemen hemen hiçbir ideolojik işlevi yok: Hitler pulları, Hitler'i aklayan bir baba vb. Seçi- len göstergeler, bu göstergelerin yer aldığı düşün- sel bağlam, faşizmin Belkıs açısından ve Belkıs için bir üstyapı savaşı biçiminde ortaya çıkmadı- ğını gösteriyor. Tuhaftır: Belkıs romanın öteki ey- leyenlerini bir bilinç olarak siyasal düzeyde fazla ilgilendirmiyor zaten. O, Emre ile Gökmen'in —ikincil bir kişiliği olduğunu da unutmamalı— bir türlü kavuşamadıkları, uğruna acı çektikleri *sev- gili*.

Romanın öteki karamanı Cemal'in ikinci bölü- mü oluşturan anlatısında ise faşizme doğrudan ya da dolaylı hemen hiçbir gönderme yapılmıyor. Em- re, Cemal'in arkadaşlarınınca horlanmasını «faşist- çe» diye niteliyor (S. 310) ama, kahraman, anlatısı içinde herhangi bir yorumda bulunmuyor sağcı yönsemeye ilişkin olarak. Ama sosyalizme dolaylı yoldan çeşitli *olumsuz* göndermeler yapıyor. Ce- mal doğrudan doğruya cinsel kökenli kendi so- runu üzerinde düşünüyor. Dönüp dolaşıp geldiği tek yer var: Uğur.

Üçüncü eyleyen Emre'nin anlatısı içinde giderek yoğunluk kazanan faşist düzey ise «kurt gibi ulu- mak» eylemiyle beliriyor, daha doğrusu anlatıcı tarafından belirtilmeye çalışılıyor. Çünkü anlatıcı kimseyi kurt gibi ulurken *görmüyor*, içlerinde ya da çevrelerinde *yer almıyor*. Ne yapıyor peki? Din- liyor sadece, işitiyor: «Kurt gibi uluduklarını *söy- lemşlerdi*.» Emre söyleminde faşizmi ve sosyaliz- mi hep içiçe değerlendiriyor, hatta birincinin tur- manışını doğrudan doğruya ikinci olguya bağlıyor. Bu noktaya yazının son bölümünde yeniden döne- ceğim elbet, burada şunu söylemekle yetineyim: bize/bana «marksizmi enikonu bildiği ve çıkış yo- lunu onda bulduğu» belirtilen (S. İleri-Faşizmin Dirim İlişkileri, Somut Temmuz) Emre'nin bu du- rumu hayli kuşku verici. *Bütünüyle* faşizmin üst- yapıda karşımıza çıkışını sergilemek isteyen bir romanda, çıkış yolunu marksizmde *bulan* bir kah- ramanın siyasal ve ideolojik düşmanını sadece işit- mekle yetinmesi belki kendi romanının açıklayıcı Selim İleri'ye tuhaf gelmeyebilir, ama bana hayli tuhaf geliyor.

Hemen soruyorum: Nerede veriyor faşizm üst- yapı savaşını? Kamu kuruluşlarında mı, eğitim- öğretim kurumlarında mı, basın ve radyo-televiz- yon gibi kitle haberleşme araçlarında mı, din ku- rumlarında mı, sanat-edebiyat alanında mı, aile içinde mi, gençlik ve işçi örgütlerinde mi, ordu içinde mi? vb.

Hemen ekliyorum: Neleri *telkin* ederek veriyor faşizm savaşını: Ulusalçılığı kıskırtarak mı, ko-

Birikim 61/31

Birikim 61/30

minizmin iktidara gelmek üzere olduğunu ve herkesi keseceğini söyleyerek mi, ücretlerin ve fiyatların dondurulacağını, küçük sermaye sahiplerinin korunacağını bildirerek mi, kitlelerin güçlü bir önder çevresinde toplanmasını isteyerek mi, ahlâkın bozulduğunu ve fuhşun arttığını belirterek mi, edebiyatın sefaleti, umutsuzluğu, sınıf mücadelesini işleye işleye zoğlaştığını öne sürerek mi, kadının değersizleştirildiğini ve yerinin ev olduğunu iddia ederek mi vb.

Bütünyle faşizmin üstyapı savaşı biçiminde karşımıza çıkışını sergilemek isteyen 342 sayfalık bir romanda faşistleşenlerin, faşistleştirilmek istenenlerin, faşistleştirilenlerin ve faşistleşmek istemeyenlerin karşı karşıya gelmemesi, eyleyenlerin düşünsel ve edimsel planda anlaşmalarının ya da çatışmalarının gösterilmemesi neye yorulmalı ve nasıl yorumlanmalı? Romanın kurgusunun yetersizliğine mi? Bence değil. Çünkü romanın bütünyle faşizmin ortaya çıkışını sergilemekle falan ilgisi yok. Çünkü olay örgüsü, kişilerin eylemleri buna izin vermiyor. Ama bu noktada bir «kılık değiştirme» olayına tanık oluyoruz: romancı, romanını açıklayan Selim İleri'ye dönüşüyor. Okuyalım: «Ölüm ilişkileri'nde bütünyle faşizmin bir üstyapı savaşı biçiminde nasıl karşımıza çıktığını sergilemek istedim. Herşeyden önce —ben çiziyorum A.O.— roman kişileri üzerinde, içinde yaşanan toplumun açık bir yıldırı yöntemi kol gezmektedir. Aynı şekilde, roman kişileri, bireysel ilişkilerinde bu yıldırı yöntemini —bilerek bilmeyerek— birbirlerine uygulamaktadırlar.» (S. İleri-Niçin Küçük Kentsoyluyu Yazıyorum —Türk Dili Temmuz) Bu betimlemenin, içinde yaşanan toplumun zaten faşistleşmiş olduğu yolunda bir izlenim verip vermediğini yazarın «takdirine» bırakalım ve bireylerin faşizmi ya da yıldırıya —günkü yıldırı faşizmin başlıca göstergesi olarak sunuluyor— birbirlerine uygulamalarının anlamını soralım? Cevabı son derece yalın: Faşizm içimizdedir, isteyebiliriz faşizmi. Ama bu «içimizdeki» faşizmi kimler, nasıl ve ne zaman yerleştirdi? Bu «içimizdeki» faşizm hangi uygun ortamdan yararlanarak ortalığı kapladı? Tabii buradaki «içimiz» kelimesi de, «ortam» kelimesi de doğrudan romanın içi ve ortamı. Gece Bekçisi filminin kadın kahramanı faşizmi istiyordu ya da Cavani daha başlangıçta yahudiliğe yargılı kıldığı bu kadının faşizmi istemiş olabileceğini varsayıyordu ama, bu olasılığı yine de faşizmin göstergeleri ve diliyle anlatmaya çalışıyordu: küçük kız çocuğa seyrettirilen nazi-faşist kadroların erotik törenleri, aç bırakılma ve doyurulma, astlar-üstler vb. Reich'in faşizm analizinden yola çıkan ve olguyu psişik aygıtın kimi süreçleri düzeyinde anlamaya çalışan Cavani'nin filminde faşizmi gösteren bir şeyler vardı. Gelgelelim romanını açıklayan bizim teorisyenleri sözleri şunlar: Cinsellik, yalnızlık, güçlü erkeklik, ahmakça bir şovenizm, soytarılk düzeyindeki sıkıdüzenlilik, sevecenlik maskesine dönüşmüş bir kanıçılık. Bu kelimelerin oluşturduğu iç burkucu betimlemenin yargı biçimi de şöyle: «Bütün bunlar-

dan sonra, romanda küçük kentsoyluyu anlatışımı sanırım, küçük kentsoylunun faşizme yönelişte oynadığı önemli rolle açıklamam gerekecek. Bugün, yıldırımın egemenlik kurduğu bir toplumda yaşıyoruz. Şiddet ve kabagüç, her türlü saçma sapan denetim, yoz törelerin buyurganlığına boyun eğiş, hastalıklı içe dönüklük, ahlâk adı altındaki yasaklar dizisi düne oranla daha güçlü bugün. (S. İleri —ayrı yazı) Doğrudur: Toplumsal ve bireysel ilişkilerin faşistleştiğini kabul ediyoruz ve ekliyoruz: Cemal'e arkadaşlarınca uygulanan horlama faşizmin ideolojik düzeyde yapılanmasını sağlayan bir şiddet ve kabagüç örneğidir. Doğan'ın karısı Belkis'la yatmak istemesi faşizmin ideolojik yapılanmasını sağlayan yoz törelerin baskısıdır. Korkut'un Belkis'in peşinde bir şey istemeden dolması faşizmin ideolojik düzeyde yapılanmasını sağlayan bir boyuneğştir. Emre'nin Belkis'a aşkı söylememesi faşizmin ideolojik yapılanmasını sağlayan bir içedönüklüktür.

Bu kadar şaka yeter.

ROMANCI SOLCU KÜÇÜK BURJUVAYI AÇIMLIYOR

Şimdi yalnızca, ama yalnızca solcu küçük burjuvaları açıklamak amacıyla olan romanın, solculuğa ve sosyalizme yönelik bölümlerini incelememiz gerekiyor. Yine sayfa sayfa alıntılıyorum.

«Solcularımız okumamayı, kulaktan dolma bilgilerle yetinmeyi erdem sayarlar (...) 'Büyük bir budalalık egemen' derdi Emre. sanatçıların, yazarçizer takımının aşağılık küçük burjuva oyunlarıla yetindiklerini başıra çağıra anlatırdı.» (S. 37-Belkis anlatıyor)

«'Ekonomik' resim yaptığını ileri süren ressamlar vardı, (...) karşılıklı konuşmak bile olanaksızdı, hep bir devrim sanatıyla —ben çiziyorum A.O.— yaşıyordu 'ekonomik' resimden yana olanlar» (S. 77-Belkis)

«Ne korkunç kitaplar yayınlanıyordu toplumcu edebiyat adına! Birtakım kakavan küçük burjuva yazarlar böbürlene böbürlene geziniyorlardı ortaklıkta.» (S. 78 Belkis)

Burada, açıklayıcı-romancı ne dediğini bilmediğini belirttiği için Cemal'in anlatımındaki bölümleri alıntılanıyor, sadece şu hatırlatmayla yetiniyorum: Sözleri ve anıştırmaları sosyalizmi küçümseyicidir.

Ve geliyoruz üçüncü bölüme:

«Solcu diye tanıdıklarının çoğu (...) küçük burjuvadır ve küçük burjuvaların öykülenmesinde büyük sözlerden, söz verişlerden, dirençten ve umuttan konuşmaya olanak yoktur» (S. 181-Emre anlatıyor)

«Fakat devrimcilikten, marksizmden ikide birde söz açan kimi yazarların bilisizliği bu kadar ortadayken; onlardan tiksiniyordu —ben çiziyorum A.O.—; içtenlik adına bir şey kalmamıştı canım; hele heriflerin alay ettikleri, yıkılmasını sözümona istedikleri düzene uymak için gösterdikleri çaba» (S. 182-Emre)

«Bir başka köpeksilik, tıpkı hızlı devrimci ge-

çinen yazarların içyüzü gibi, tıpkı» (S. 185-Emre)

«Solun içinde gözükenlerin yaşantısından kesitler (...) anlatmışlardı yine —nedense anlatılıyor hep A.O.— (...) özel yargılamalarda bulunuyorlarmış, örnekse kız arkadaşlarını çağırıyorlarmış pastaneye —Park Otel'in pastanesi— ve başlıyorlarmış sorguya —ben çiziyorum altlarını A.O.— senin baban işbirlikçi, bu evi terketmelisin, devrimci eylemin içinde yer almahsın, diyerek, kız da utançlı, bezgin ve canavarlara âşık olmuşcasına...» (S. 185-186-Emre)

«Son sıralar kalıcılığına inanılmış bir çok değer yargısı karalanmıştı. Evet, o olay müthişti: kız olsa olsa onedi yaşlarındaymış (öyle miydi) ve ailesi çalışan insanlarmış (...) birtakım bunakların gittiği bir pastanede kız yargılamışlar. (...) Anababa suskun, kız direşimsiz. (...) Gel de yürüyüşlere, devrimci çevrelere katıl —ben çiziyorum A.O.—» (S. 207-Emre)

«Ortamalı solcu yazarlar da böyle şeyler yazıyorlardı. Sözelimi köpekli kadın apartmana girerken, yoksul kapıcı kızı... Kepazelik. (...) dram sanatıyla öykücülüğü karıştırarak ve tabii işin içine bir de devrimcilik ekleyerek, her öyküde bir silah patlamalıdır savımı patlatıvermişti.» (S. 226-Emre)

«Bach'ın plaklarını ortodoks bir solcu gibi kırması» (S. 238-Emre)

«Devrimciler hesap soracaktır (...) Mesleğin-Yazarlık. Hikayeciğim.— Tabii işbirlikçi bir hikâyeci-İşbirlikçilikle suçlamanıza imkân yok beni. Bireysel bir tavır. —Lâf. Yazdığım hikâyelerin hepsi gericiliğe hizmet ediyor. Sen kahık bir burjuva yazarısın. Sapık şeyler yazıyorsun.— Aştan ve onurdan söz açmak istemiştin.— Kurşun sıkmalı senin alınma.» (S. 273-Emre)

«Uğur bütün zenginlerin öldürülmesi gerektiğini savundu Mao'nun öğretisinden yola çıkıyordu galiba —ben çiziyorum A.O.— Uğur.» (S. 277-Cemal anlatıyor)

«Küçük burjuvalar eskiden Dolmabahçe Sarayı'nın kapısında (...) uygar Türkiye'yi sergilemişlerdir, şimdi gencecik kızları anaları babaları dolayısıyla ve devrim adına sorguluyorlardı.» (S. 290-Emre anlatıyor)

«Sonuçta Allende emperyalizmin ekmeğine yağ sürüyor, buna karşılık o korkunç, azılı, alçak faşist, Pinochet adlı çağdaş canavar — Belkis'in ağzına hiç mi hiç yakışmıyor bu nitelermeler, çünkü çok militanca A.O.— Üçüncü Dünya'nın mı, Üç Dünya'nın mı gerçekleşmesini hızlandırıyor, Uğur'un dedikleri göre» (S. 305-Belkis anlatıyor)

Bu alıntılara «sosyalist kuramcı» sıfatı uygun görülen Bülent Bey'e ilişkin betimlemeleri eklemek gerekiyor: alkolik, karısı neredeyse bir nefomom, küçücük çocuğunu meyhaneye köşelerinde süründürüyor, onbeş yılda bir kitap bitiremiyor.

Yalnızca, ama yalnızca solcu küçük burjuvaları açıklamak isteyen bu romanda solcu küçük burjuva olan kim acaba? Belkis değil. Cemal'in olmadığı da belli. Gökmen varoluşçu, Korkut, bankacı kalmaya niyetli hep. Zeynep'in o taraklarda bezi

yok: «sanatsever, oğlansever, kızsever» biri o. Geriye, hepsinin konuşmaları bir araya getirilse bütün roman boyunca üç tam sayfa konuşmayan Uğur, Oya ve Bülent Bey kalıyor. Şair Berk'i romancı zaten adamdan saymıyor. Bir de Emre var. Zorunlu soru: İkincil, hatta üçüncül derecede kişilerle bir roman yalnızca, ama yalnızca solcu küçük burjuvaları nasıl açımlayabilir ve bu açımama nasıl inandırıcı olabilir? Yoksa bu açımama işlemi doğrudan doğruya Emre'nin kişiliğinde mi gerçekleştiriliyor? Ama Emre romanın kurgusu içinde gerek edimleri, gerekse söylemi açısından açımlanan biri değil, açımlayan biri. Üstelik romancı açıklayıcı-kuramcı'ya dönüşerek bize onun «marksizmi enikonu bildiğini ve kurtuluşu onda bulduğunu» söylemedi mi? Demek ki Emre solcu küçük burjuvaları açımlayarak eleştiren bir solcu küçük burjuva olarak son analizde romancı tarafından bir solcu küçük burjuva olarak açımlanıyor. Ciddî olalım: Başlıca eyleyenleri siyasal/ideolojik anlamının «asgarî» düzeyinde solcu olmayan küçük burjuvalardan oluşan bir roman, sadece onların daracık «obaları»nda kalarak ve sadece onların neredeyse önyargı biçiminde kemikleşmiş yargılarını dışavuran, bir söylemle yetinerek bu açımama ödevini nasıl yerine getirebilir? Açıklayıcı-romancı'nın cevap yazısındaki üsluptan «solcu küçük burjuvayı» bir tür hastalık gibi gördüğü anlaşılıyor. Gelgelelim bu hastalığın belirtileri yeterince verilmiyor. Nasıl biridir bu solcu küçük burjuva? Bir sınıf olarak küçük burjuvazinin içinden çıkan her solcu bu hastalığa doğuştan mı yakalanmaktadır? Yoksa betimlenen küçük burjuvazinin içinden çıkan bazı solcular mı? Eğer böyleyse, zorunlu bir soru daha var: Küçük burjuvazinin içinden gelen olumlu solcular nerede ve olumsuz küçük burjuvanın eleştirisini niçin onlar yapmıyorlar? Nedeni şu: Romanın içinde bir karışık yok, olumlu küçük burjuvalarla olumsuz küçük burjuvalar romanın içinde çatışmıyorlar ki.. Başlıca eyleyenler (Belkis, Cemal, Emre) romanın içinden bütün hırslarıyla romanın dışına konuşuyorlar. Açım lanmak istenen solcu küçük burjuva teorisiyle de, eylemiyle de dışarda. Bu yüzden hiçbirini doğrudan Emre'nin karşısına geçip oturmuyor, doğrudan Belkis'i yargılamıyorlar.

Solcu küçük burjuvayı açıklamak ödevini yüklenen Emre'nin söyleminden anladığımız kadarıyla dışardaki bu solcu şu nitelikleriyle beliriyor: okumamayı erdem sayar (S. 37), bilisizdir, düzenin yıkılmasını sözümona ister (S. 182), köpek-sidir (S. 184), zorbadır (S. 207, 273, 290 vb) Ne var ki bu yargılar, 342 sayfalık romanın hiçbir sayfasında kişilerin edimlerinde doğrulanmaz. Bu solcunun örneğin Cemal gibi bilisiz konuşma'arını okuyamayız. Ortada, kişisel sorunlarıyla didişip duran roman bireylerinin duyduğu söylenti'ler, dedikodular vardır, bir de elbet kendi sanları. Solcu küçük burjuvayı anlatmak isteyen bir romanda, ne tuhaftır ki Mao'nun öğretisine okuru gönderen marksizm konusunda hiçbir şey bilmediği gibi solcu da olmayan Cemal'dir: «Uğur bütün zen-

ginlerin öldürülmesini savundu. Galiba Mao'nun öğretisinden yola çıkıyordu.» (S. 277) Şimdi bu göndermenin karşı göndermesi yapılmadığından «kıyıcılık» Mao'nun öğretisinin teorik/pratik kaynağına *çekin* kılınmış olmuyor mu? «Galiba» kelimesi ile Uğur'un tutumu üzerinde mi, Cemal'in tutumu üzerinde mi bir kuşku yaratılmak istendiği anlaşılıyor. Ama her iki durumda da Mao'nun öğretisi hakkında *olumsuz* bir anlama yapıldığı açık. Cemal'in «komünizmin işlerini hâlâ parayla döndürdüğü» yolundaki önermesinde kullandığı döndürmek kelimesinin anırttığı anlama bunun bir başka örneği. Bilinçsiz Cemal'in durumu bu. «Marksizmi enikonu bilen ve kurtuluş yolunu onda gören» Emre'nin solcu küçük burjuvayı açmıyarak ortaya koyduğu eleştirinin içeriği ne peki? İşte: «Sapık şeyler yazıyorsun. —Aştan ve onurdan sözaçmak istemiştin. —Kurşun sıkmalı senin almına» (S. 273) Solcu küçük burjuvayı açmıyarak eleştiren solcu küçük burjuva Emre'nin aştan ve onurdan yiğitçe söz etmesi karşısında, elbet *devrimcilerin* hemen onun «tertemiz almına» kurşun sıkması gerekiyor. Burada *eleştirilen* nedir? Fokoculuk mu, hoşistlik mi, silahlı mücadele mi, anarşizm mi? Ve Emre bu eleştiriyi yerine getirmeye konumu dolayısıyla uygun bir kişilik mi? Türkiye somutunda yürütülen devrimci mücadelelerin taktik ve stratejik uğraklarının *soldan* bir eleştirisinin yapılması zorunlu görülebilir ve bundan teorik/pratik yarar da sağlanabilir. Ama Emre diye bir hikâyecinin onurunu kurtarmak için bir *katil-devrimci* imgesi yaratılması hoş görülmez. Madem ki siyasal düzeyi seçtik, sormak hakkımız: Faşizmin bir Maraş katliamını yarattığı Türkiye somutunda, romanının devrimcileri katillik töhmeti altında bırakan kahramanının azgın anti-marksist olmadığını savunmak isteyen açıklayıcı-romancı «üstelik kişi/birey devrimcilerimizi anlatan, onları *derebeylik dönemi yiğitleriyle* bir tutabilen» diye yazıyorsa (Somut, Temmuz), bu *aşığılayıcı* tonda marksizmin teorik bir kavranış biçiminin soldan eleştirisini nasıl bulacağız? Ege-men sınıfların bazuka atışları altında öldürülmüş insanları derebeylik dönemi yiğidi diye niteleyebilmek için gereken kendini beğenmişliğin dozunu anlayabilmekten acizim. Aşk ve onur adına devrimciler tarafından «tertemiz alınandan» vurulup öldürülmeyi bir «şahadet mertesi» diye ister gibi görünen Emre değil mi şunları söyleyen: «İçte sol adı altındaki kabagücümüz sizi yönetecek, çığlıklarımız hiç dinmeyecektir.» (S. 285) İlk eleştirimde Cemal'e ait bir sözü notlama hatası sonunda Emre'nin gibi göstermemin Emre'nin azgın anti-marksistliğine dayanak yapılmadığını, bu yargının yığınla suçlamadan kaynaklandığını herhalde artık Selim İleri *de* anlamıştır. Oluumsuz küçük burjuvayı açmıyarak eleştiren ve «marksizmi enikonu bildiği ve çıkış yolunu onda gördüğü» Tanrısı tarafından öne sürülen Emre'nin küçük burjuva solculuğu eleştirisinin içeriği işte bundan ibaret. Ama bir telgrafla onuru kırılan bu hikâyecinin tavrında eleştirimde belirttiğim azgın anti-

marksizmi görmemiz isteniyor. Peki, bu tavrı olsa olsa az azgın bir anti-marksizmi sergilemektedir.

CIGARA MOLASI

Buraya kadar olan analizimde, hem *bütünüyle* faşizmin bir üstyapı savaşı biçiminde ortaya çıkışını göstermek isteyen, hem de *yalnızca, ama yalnızca* solcu küçük burjuvaları açıklamak amacıyla güden bu romanda, faşizmin bir yaşama biçimi olarak algılanmasını ve faşizmin nasıl bir ideolojik savaş verdiğinin anlaşılmasını sağlayacak bir olaylar zinciri ile olgunun sanatsal ve düşünsel düzeyde kavranmasını somutlayacak olan referans ve karşı-referans gruplarını içeren bir toplumsal çevre yaratılmadığını gösterdim. Bunun yanısıra açıklayıcı-romancı'nın «Niçin Küçük Kentsoyluyu Yazıyorum» başlıklı yazısında faşist bir yaşama biçiminin *önkoşulları* olarak gördüğü yıldırı, baskı, şiddet gibi edimlerin, çevrelere *sadece* solcu küçük burjuva diye *nitelenen* kişilerce uygulandığını sergiledim. Şimdi sosyalizmle faşizm arasındaki ilişkinin bu romanda nasıl dışlaştırıldığının ve romanın açıklayıcısı Selim İleri'nin bu konudaki düşüncesinin ayrıştırılması gerekiyor.

TEHLİKELİ İLİŞKİLER

Sayfa sayfa alıntılıyorum:

«Görsen, diyorlardı, hem yürüyorlar, hem de haykırıyorlar. Birdenbire kurt gibi ulumaya, başladılar (...) kızı çağırışlar. Kızın babasını sormuşlar. Senin baban işbirlikçi demişler. Kızcağız evinden kaçmış. Onlarla tabii. Park Otel'in pastanesinde özel mahkemeler kuruyorlarmış, devrim için yargılıyorlarmış» (S. 199-200-Emre anlatıyor)

«Vıdıvıdııcılıktan vazgeçemeyen yazarçizer takımı —yapıtlarıyla yaşamları çok farklıydı tabii— ikide birde devrimden, işçilerden söz açıyorlardı. Lokavtların, grevlerin arkası kesilmiyordu. *Yürüyüşler, mitingler, yüzeyde* bir devrim. Durmaksızın eylem. *Ama sonuçta* faşizm *tırmanyordu* —ben çiziyorum A.O.— Bu bir gerçektir.» (S. 202-Emre)

«Hemen herkes geçiş toplumunda yaşamın sorunlarına eğiliyordu. Nereye geçiliyordu? Bir çokları sosyalizme geçildiğini söylüyordu. Fakat faşistler kurt gibi uluyarak yürüyorlarmış.» (S. 210-Emre)

«Yakın olan faşistçe ilişkilerden —ben çiziyorum A.O.— ibarettir. Ortalıkta gerine gerine gezinen, küçük salon ifşaatlarıyla devrimcilik oynayan aydın taslakları, olsa olsa faşizmin ekmeğine yağ sürer. Sürülüyordu da, Anadolu'dan gelen üniversite öğrencilerinin çoğu ırkçı, Turancı düşleriyle yanıp tutuşan gençlerdi. Aydın taslaklarıysa gözlemci kalmayı, konuşmamayı, her olay karşısında (cinayetler köpekçe, ölümler acıydı) biz demedik mi gibisinden dudak bükmeyi yeğliyorlardı. Hepsinin de bir kurtuluş kuramı vardı.» (S. 211-Emre)

«Oysa gelen ve herşeyi belirleyecek olan, yaygınlık kazanmış politik örgütlenme, ister orta sı-

nıfın insanı diyelim, ister küçük burjuva adını takalım, bütün bu *görüşlülüğün* —ben çiziyorum A.O.— sonucuydu, *faşizm böyle geliyordu* —ben çiziyorum A.O.— Salt gerici yönsemelerle varlığını duyumsatmıyordu, tersine, coşkuşlarda, toplumculuk adına bireyci suçlamalarda, isyansızlıkta, büyük duygularla bezenememişlikle ve hep orta malı düşüncelerle yetinişte temelleniyordu.» (S. 221-Emre)

«Açık bir hakikatti: *büyük çoğunluk* —ben çiziyorum A.O.— aydınlardan, yazar çizerler, hatta —ben çiziyorum A.O.— işçiler 'sakın yazma bunları' demişlerdi Emre'ye — farkında olmaksızın, ayırdına varmaksızın emeğe, aşka ve insana *düşmandılar* —ben çiziyorum A.O.—» (S. 222-Emre)

«Şarkılarda, filmlerde, romanlarda, sanatın bütün dallarında *egemenlik* —ben çiziyorum A.O.— faşizmindi, Hani şu yiğitlikten, devrimcilikten, yürüyüşlerden söz açan şiirler, hani kavga için çarpan yürekler, tümüne tersten bakacaktı.» (S. 222-Emre)

«Özlenen bir savaş, bir savaşımdı ama, neye hizmet edeceği henüz belli değildi. Faşizmin savaşı mıydı, yoksa faşizme karşı bir savaş mıydı? Belli değildi. (...) Marksizm, devrim ve ilerlilik adına konuşan birtakım küçük canavarlar türemiştir, adı zorbalardır. Henüz adı zorba olmamış genç kızları, delikanlıları sorguya çekiyorlarmış. Sonra kurt gibi uluyan bir gençlik kesimi. *Karşılık değil özdeşlik* —ben çiziyorum A.O.—» (S. 233-Emre)

«Herkes *kurt uluyuşları* ve *devrim çığlıkları* içinde deniz kıyısına koşuyordu, (...) işte yeryüzüne bir daha sosyalizm gelmeyecektir, işte *size sunduğumuz yaşam faşistçedir. İşte sol adı altındaki kabagücümüz sizi yönetecek, çığlıklarınız hiç dinmeyecektir* —ben çiziyorum A.O.—» (S. 285-Emre)

Görülüyor: Hemen hemen yalnızca «marksizmi enikonu bildiği ve kurtuluşu onda bulduğu» Tanrısı'nca bildirilen Emre'nin söylemi içinde irdelenen faşizm, daima sosyalizmle birlikte ele alınmakta. Clara Zetkin, daha 1923 yılında hayli dramatik ama hayli doğru biçimde «faşizm, Rusya'da başlamış devrimi devam ettirmediği için proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır» diyor ve faşizmle sosyalizm arasındaki hayati ilişkiye dikkati çekiyordu Türk Dili'nde romanının açıklayıcısına dönüşen Selim İleri'nin adlarını andığı Gramsci ve Togliatti de analizlerinde proletaryanın siyasal/ideolojik mücadelesinin önemini *durmaksızın* vurgulamışlardır. Parti'nin gerektiği biçimde siyasal/ideolojik bir kavga vermediğine işaret eden Gramsci şöyle diyordu: «Bu durumda bazı işçilerin faşist olmasına niçin şaşmalı?» Ama romanın «marksizmi enikonu bilen, kurtuluş yolunu onda gören» ve solcu küçük burjuvayı açmıyarak eleştiren solcu küçük burjuva kahramanı Emre'nin söyleminde bu ilişki *tersine* çevrilir: Faşizm grevler, mitingler, yürüyüşler, solcuların doğru ya da yanlış her eylemi yüzünden tırmıyor; bu eylemler ve *tek görüşlülük* olmasa faşizm de beliremeyecek. Hayır komando kamplarıyla, Ülkü Ocaklarıyla, milliyetçi sendikalarıyla, Pol-Bir'

le, milliyetçi öğretmen örgütleriyle, büyük sermayenin ilân kampanyalarıyla, Sivas, Gaziantep ve Maraş kıyımlarıyla, bu kuruluş ve örgütlerin ideolojik ve yarı-askeri mücadelesiyle değil, sosyalistlerin devrimci eylemi dolayısıyla, sanatı bir küçük burjuva gibi anlamayan, transvestit olamayan, bir «nüve» oluşturmayan insanlar dolayısıyla geliyor faşizm. Emre'nin fokoculuğu ya da göşizmi eleştirdiğini varsayalım, ama bunu hangi biçimde ve kimin adına yapıyor Emre ve hangi teorik/pratik konumda gereçlendiriyor? Proletaryanın iktidar mücadelesinin uğraklarının kimi sakıncalı yönsemeleri, bu yönsemelerin belirlediği somut tarih / toplumsal durumun ayrıntılı bir betimlemesinden sonra sanatsal/edebî düzeyde eleştiriye açılabilir ancak. Romanda ne böylesine bir betimleme görüyoruz oysa, ne de doğru tavrı simgeleyen bir örgüt ya da kişi. Sadece Emre «ahkâm» kesiyor Soru: Bu romanda *yalnızca, ama yalnızca* solcu küçük burjuvaların açılmaması amaçlandığına göre, solcu küçük burjuva Emre de romancı tarafından solcu küçük burjuvaları eleştirme biçimi açıklanarak mı eleştiriliyor? Soru: «Ölüm ilişkileri, büyük bir payla 'en azından' solcu çevrelerle tartışmaya girmek istediği»ne göre (S. İleri-Somut, Temmuz) bu Emre kimi *temsil* ederek konuşuyor? Bu tartışma isteğini Selim İleri belirttiği ne ve *üstlendiğine* göre, herhalde Tanrısı'nı. Çünkü eylemin faşizme yol açtığını iddia eden Emre gibi Tanrısı da *kasıtları gelişkin emekçilerin* —altını S. İleri çiziyor— romanını eleştirmeleri halinde «kafaları küçülerek» *faşistleşebileceklerini* söylüyor. Çünkü Macciochi alıntının yapıldığı yazısının devamında Umberto Eco'nun bir yorumlamasını hatırlatır: Hitler ve Stalin dönemi *resmi* tek bir sanat ideolojisinde *birleşir*. Eco'nun özellikle plastik sanatlara ilişkin bu yorumlamasının tartışılma yeri burası değil şüphesiz, ama Macciochi'den yapılan alıntı ve benim kıllarına kadar yapılmış *phallus'*lar ve eşinsel titreşimler arasından faşistleştirilmem, Selim İleri'nin doğrudan üstyaarda temellenen ve Reich'dan kaynaklanan psikanalitik faşizm yorumlamasının içeriğini daha da kesinlikle ortaya koyuyor: Faşizm *işsel* bir olgudur, hemen her siyasal rejimde gözlemlenebilir ve *insan* faşisttir: «herkesin faşist olduğu anlar öyle çoktur ki.» (S 310) Bu yorum, her baskı yönetimi faşizme yönelir gibi burjuva söylem'e ait bir örtük önerme içerir ve Stalin eleştirisi kisvesi altında sosyalist düzendeki uygulamaların faşizm olarak nitelenmesini *sağlar*. Ve şu önermeyi haklılaştırmayı amaçlar: içinde Freudo-marksizmin *de* bulunduğu revizyonizmin çağdaş biçimlerini sergileyen, bu yolda mücadele veren Leninci bağlamda marksizm, dik alasından faşizmdir. Soru: Selim İleri'nin bu yönsemesi kimi *temsil* etmektedir?

Şimdi, bana göre az azgın anti-marksist olan, ama Tanrısı'na göre «marksizmi enikonu bilen ve kurtuluş yolunu onda gören» Emre'nin, kapitalizme nasıl son vereceğini ve faşizmi nasıl önleyeceğini de öğrenelim:

«Öyle bir gün gelecekti ki, hep *bireysel onur* ara-

cılığıyla insanlar bankaların kambiyo servislerinde zevkle, arzuya çalışmayacaklardı. İşlemler ağırlaşacak, ticaret hayatının dolantılarından tiksinişmiş yığınla onurlu adam, bir sabah ansızın tecimevlerinin kapısına *kilit* vuracaklardı. Pek de ütopya sayılmaz: görüliyordu, anlaşılıyordu, *kanıtlanabilir*di. Yeni bir yaşam (...) hali bir gereksinimdi, öyle, ama devletin halıları için rekabete ihtiyaç kalmayacaktı (...) Yok, gerçekten ütopya değildi, iktisat *öğrenimi* görmüş yığınla genç, nerede, nasıl, kime ve neye hizmet ederek çalışacaklarını sorup duruyorlardı.» (S. 203-204, italikler benim)

Gülmeyin canım. Kapitalizme ve tırmanan faşizme karşı mücadele veren, bu mücadele sürecinde kimi zaman teorik/pratik yanlışlara düşebilen, ama burjuvaziye *bütünleşme*le sonuçlanan pasifizme her zaman karşı duran insanları *yargıçcellad'a* dönüştüren, ama onlara kendi teorik sistemleri içinde bir tek eleştiri ve doğru kanıt yöneltmeyen, bu *açımlayıcı*nın bir marksiste, hatta bir sempatifana benzeyen yanı var mı? Çok mu ciddiye aldık bu adamı? Sanmam, çünkü kendi aşağılık duygusundan haberi bir az azgın anti-marksist, ciddiye alınması gereken bir «hilkat garibesidir»: 'Bendeki aşağılık duygusu kimsede yoktur' diyordu 'her şey korunmak için' Ama kimden? 'Bütün insanlardan' derdi Emre.» (S. 27 — italik benim A.O.)

KÜÇÜK BURJUVAZİ, FAŞİZM VE SOSYALİZM

Ölüm ilişkileri, faşist bir yaşama biçimini ve faşizmin bir üstyapı savaşı halinde ortaya çıkışını sergileyemediği gibi, solcu küçük burjuvazinin açılmasını amacını da yerine getiremiyor. Çünkü bu felsefi-siyasal özün somutlaşmasını sağlayacak ortamı ve bu ortamda biçimlenmesi gereken ilişkileri *metinde* nesnelleştiremiyor ve kahramanların somut durumlarının ürünü olmayan yargılarla yetinmek zorunda kalıyor. Daha da kötüsü, faşizmi, goşizmi eleştiriyormuş görünerek sosyalist mücadelenin kendisinden üretiyor. Neden? Sorunun cevabını Selim İleri'nin küçük burjuvazi analizinde arayacağız. Küçük burjuvaziyi *sevmiyor* açıklayıcı-romancı. Bu yüzden de bilimsel açıdan değil duygusal açıdan yanaşıyor bu sınıfa. İkircikli bir durumu olduğu bütün klasik marksist metinlerde vurgulanan, ama İtalya ve Almanya'da büyük sermayenin denetiminde doğrudan iktidara *da* oynayabileceğini gösterince bağımsız sınıf konumu özel bir önem kazanan küçük burjuvazi Selim İleri'nin gözündeki olumsuz bir sınıf: «bu insanların sınıfsal kökenlerine herhangi bir umut hakkı tanıyamayız.» (Türk Dili, Temmuz) diyor. Romanında da şunları yazıyor/söyletiyor: «Birey, ancak küçük burjuva topluluğunun dışında var olabilir.» (S. 290) Temel bir yanlış var burada: Bir sınıfın *olumsuz* niteliği üyelerinin tümüne genellenemez. Bu yüzden de her küçük burjuvada sınıfların olumsuz nitelikleri kalıtım yoluyla belirmez. Tersine de doğrudur: Proletaryanın *olumlu* sınıf niteliği bireylerinin tümünde aynen

yansımaz. Albaş proletere raslandığı gibi kahraman ve devrimci küçük burjuvaya da raslanabilir. İdeolojik mücadeleye önem verilmesinin başlıca nedeni de budur. Bu tartışmanın bağlamında, küçük burjuvazinin sınıf konumuna ilişkin iki kısa vurgulama yapacağım:

1 — Faşizm ve küçük burjuvazinin faşizmle ilişkisi, kapitalizmden ya da daha geniş bir hareket alanı sağlayacağı için seçilen bir söyleyişle mülkiyet ilişkilerinden soyutlanarak anlaşılabilir. Gramsci, Togliatti, Guerin ve yakın zamandaki başkaları, sorunun bu yanına her zaman dikkati çekmişlerdir. Enternasyonal'in faşizm tanımını (şöyledir bu tanım; «Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven, en emperyalist öğelerinin teröre dayalı açık diktatörlüğüdür») Yeterli bulmayabiliriz, teorik içeriğinin yanlışlığı da gösterebiliriz; ama şurası kesin: Faşizm genelinde küçük burjuvazinin içinde örgütlendi, gelgelelim bu örgütlenmeyi destekleyen büyük sermaye idi.

Belirli bir ekonomik konjonktürde küçük burjuvazinin niçin proletaryanın müttefiği olmadığı, niçin proletaryaya karşı burjuvaziyle birleştiği, niçin gerici olduğu seçtiği yalnızca ideolojik düzeyin ayrıştırılmasıyla ya da psikanalizle açıklanamaz. Bu işçi sınıfından *uzaklık* ve gerici eğilim, küçük burjuvazinin ekonomik kökeninden kaynaklanmaktadır. İdeolojik mücadelenin önemi, orta sınıfların emeğin *sömürülmesi* olayının değil rekabetin ve kredinin örgütleniş biçiminin kurbanı oluşu ile kapitalizmin gelişim süreci içinde yer yer mülksüzleştirilmesine rağmen sonuna kadar *özel mülkiyete* tapınması gerçeği dolayısıyla belirir. Ekonomik düzeyi içermeyen bir analiz, küçük burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf *ayrılıklarını* ve *birlikliklerini* göremez, bu arada bunalım döneminde proletarya ile küçük burjuvazinin niçin farklı, hatta kimi zaman karşı politikalar uyguladığını da anlayamaz. Bu yüzden de gerekli ideolojik mücadeleyi yürütemediğinden küçük burjuvazi bütünüyle faşizme kayabilir. Toplumsal formasyonun kimi ideolojik öğeleri, ancak belli bir ekonomik konjonktürde küçük burjuvazinin içinde faşist ideoloji biçiminde eklenilebilir. Faşizm küçük burjuvaziyi *işsel* değildir.

2 — Küçük burjuvazi ile sosyalizm arasında *köken*sel bir engel yoktur ve küçük burjuvazinin içinden çıkan marksist teorisyen ve devrimcilerin arasında bizzat Marx, Lenin ve Selim İleri'yi esinlendiren Gramsci de bulunmaktadır. Bu Palisse gerçeğine şunu da eklemek gerekli: Şüphesiz sosyalizm/komünizm doğrudan doğruya proletaryanın sorunudur ve toplumun dönüştürülmesi yalnızca proletaryanın *öncülüğünde* gerçekleştirilebilir. Ancak bu süreç içinde küçük burjuvazi sınıf olarak dışlanmış değildir ve marksizme karşı olmak burjuvazi gibi bir sınıf yükümlülüğü değildir. Küçük burjuvazinin bir bölümü, özellikle entelegensia'yı oluşturacak aydınlar, mücadele süreci içinde proletaryanın yanına geçebilirler. Solcu küçük burjuvazinin her eylemi olumsuz nitelikli değildir ve

eylem *olmadan* proletaryanın iktidarını beklemek, en arı biçiminde *kendiliğindencilik*'tir ve bu tavrın ideolojik analizi çoktan yapılmıştır. Proletaryanın partisi kurulup kendi ağırlığını duyuruncaya kadar, ister istemez kitleler *adına* «birileri» konuşacaktır. Proletarya bu konuşmalar ve eylemler süreci içinde kendini bulacak ve dönüştürücü bir sınıf olarak partisini yaratacaktır. Bu yüzden her zaman eylem olacaktır ve şüphesiz parti kendini sınıfın *yerine*, önderler de partinin *yerine* koymayacaktır.

Ne var ki teorisyene dönüşen ve hem faşizmi küçük burjuvada içkinleştiren, hem de solcu küçük burjuvazinin eyleminden üreten romancı şunları yazıyor: «Kitleler adına konuşmak yerine, kitleler adına konuşanların güncel yaşamlarını kağıda aktarmakta *özel* yarar görüyorum. Çünkü kitleler adına konuşanların tutumlarından ve sözlerinden kuşku duyuyorum» (Türk Dili, Temmuz, italik benim A.O.) Romancı kitleler adına konuşmuyor, kitleler adına konuşan kim peki? Belkis, Cemal, Emre, Gökmen, Korkut, Uğur, Oya, Bülent... Bunların hangi kitlelerle bağlantısı var. Çalıştıkları işyerini bile temsil etmeyen insanlar bunlar. Ama besbelli ve yukarıda da gösterdim: Kitleler adına konuşanlar romanın *dışında* ve Tanrı onların hayatlarını kağıda aktarmakta özel bir yarar görüyor. Çünkü Tanrı *başka* kişilere, *örgütlere*, *partilere* inanmıyor, tutumlarından ve sözlerinden kuşku duyuyor. Kağıda aktarıp mahvediyor onları. Tanrı yukarıda, emrediyor: eyleme geçen solcular, eyleme geçmesini isteyenler, kitleler adına konuşanlar, Emre'nin öykülerini sevmeyenler, hepiniz çöptenekesine ve kanlı canilerin arasına.

Hadi canım sen de...

CIGARA PAKETİNİ KAPATIRKEN

Benim için burada biten ve hiçbir şekilde sürdürmeyeceğim bu tartışmayı iki kısa değinme ile noktalyorum:

1 — Bir eleştirmeci «Uğur'la birlikte olmak istiyorsan demişti Emre, erkek gibi davranmaya çalış. Eşcinsellik travesti olayı değildir.» (S. 143) cümlesini okumuş, ama yine de bir eşcinsel *eğilimden* söz etmişse bir nedeni olmak gerekir. Cemal'in romanın başındaki kadın kılığına girme sah-

nesi bir transvestizm durumunu imliyorsaydı da bu konunun eşcinsel içeriğini ortadan kaldırmıyor. Çünkü Cemal, sadece kadın kılığına bürünmekle doyuma ulaşan bir karakter değil. Durmadan kendi cinsinden bir hedefe yöneliyor, kadın *bile* olmayı yalnızca *onun için* istiyor. Şu betimlemeyi okuyalım: «Fakat Cemal mala düşkünlüğünden bakmamıştı yatak odasına, *ağzının suyu akarak*, İğrenç. Kimbilir neler düşlemişti?» (S. 248-Emre anlatıyor, italik benim (A.O.) Cemal'in bir transvestit olması bir eşcinsel olmasına engel değil. Kendi anlatısı içinde de bu eğilimi —eleştirimde de eğilim diyorum— doğrulayacak yığınla anlatım bulabilir Selim İleri. Vakti varsa, bir psikiyatristle de görüşebilir bu konuyu.

Bu kısa değinme dolayısıyla romanda «transvestizm aracılığıyla ideolojik ikiliğin» (Somut, Temmuz) nasıl gösterildiğini anlayamadığımı da belirtiyim. İdeolojik ikilik içinde olan kim? Emre mi, Belkis mi, Cemal mi? Yoksa Açıklayıcı-romancı Tanrı'nın belirttiği gibi (Somut, Temmuz) hepsi birden mi? Bu transvestitler, ideolojik ikilik sonunda Doktor Jeyküll ve Mister Hyde gibi mi oluyorlar? Hayret, Tanrısı dolayısıyla bu roman gitgide bir güldürüye dönüşüyor doğrusu. Ama bu kadarı da, kendi anlattığının düzeyinde kalmak, koşulluyla edebî başarısı açık bir romana Tanrısı'nın enikonu bir haksızlığı oluyor.

2 — Selim İleri emin olabilir: Ne erkekte, ne kadında eşcinselliğe karşı değilim. Kendilerine saygı duyduğum eşcinsel tanıdıklarım da var. Üstelik ben, «erkek-kadın ilişkilerinin sağlıklı kokusundan» (S. İleri —Faşizm Dirim İlişkileri— Somut Temmuz) rahatsız olmadığım gibi erkek-erkek ya da kadın-kadın cinsel ilişkilerinin kokusundan da herhangi bir özel nedenle rahatsız olmam. Ama romanın kişilerinde eşcinsel eğilimler olduğunun söylenmesi ve kişilerin anti-marksist bir söylem geliştirdiklerinin bildirilmesi karşısında bir romancının Stalin'e ve Stalinciliğe göndermesine ve «öcü geliyor» demesine karşıyım Stalinciliğin *soldan* eleştirisinin yapıldığı bir dönemde bunların hiç mi hiç yararı yok.

Not: Bu yazı Somut dergisine verilmişti. Ancak teknik olanaksızlıklar yayını geciktirdi.